

ВІТАЛЬНА БЕЗПЕКА ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ, ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ТА ПРОТОКОЛИ ЗАХИСТУ

Рижов І. М., Яшук П. В.

ВСТУП

Проблематика захисту прав дитини в умовах збройної агресії набула виняткової актуальності у сучасних реаліях України. Повномасштабна війна спричинила масштабні порушення базових прав неповнолітніх, зокрема права на життя, освіту, охорону здоров'я, безпечне середовище та збереження особистої ідентичності. Зафіксовано численні випадки загибелі дітей, руйнування освітніх і медичних закладів, примусового переміщення й депортації, що становить серйозний виклик для національної системи правового захисту та міжнародної спільноти. В цих умовах постає потреба у пошуку нових концептуальних підходів, здатних інтегрувати правові норми, інституційні механізми та практичні протоколи реагування.

Одним із таких підходів є концепція вітальної безпеки, яка акцентує на антропоцентричному вимірі захисту життя та здоров'я людини як найвищої соціальної цінності. Вона дозволяє розглядати права дитини не лише як юридично закріплені гарантії, а й як систему практичних заходів, спрямованих на забезпечення фізичного, психічного та соціального благополуччя в умовах кризових трансформацій. Інтеграція концепції вітальної безпеки у сферу захисту прав дитини надає можливість сформулювати цілісну модель реагування, яка поєднує міжнародні стандарти та національні механізми.

Особливе значення для України мають міжнародно-правові документи, що визначають базові гарантії захисту дітей у збройних конфліктах. Це, насамперед, Конвенція ООН про права дитини (1989 року)¹ та Факультативний протокол

щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000 року)², які встановлюють заборону залучення неповнолітніх до бойових дій та

¹ *Convention on the Rights of the Child*: adopted by UN General Assembly res. 44/25 of 20 Nov 1989 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>. – Title from the screen. – DOI: 10.18356/f65bafb2-en (United Nations iLibrary) – Ст. 6, 8, 19, 24, 28, 38.

² *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*: adopted by UN General Assembly res. 54/263 of 25 May 2000

зобов'язують держави забезпечувати спеціальний правовий захист. Важливим інструментом є Декларація «Безпечні школи»³ та Настанови щодо невикористання освітніх закладів у військових цілях⁴, які Україна підтримала у 2019 році. Вони надають рамку для формування безпечного освітнього простору навіть у надзвичайних умовах.

У гуманітарному вимірі визначальними є міжнародні стандарти CPMS (Мінімальні стандарти захисту дітей у надзвичайних ситуаціях)⁵, що задають параметри організації допомоги неповнолітнім, та Настанови IASC MHPSS щодо психічного здоров'я і психосоціальної підтримки⁶. Вони забезпечують узгодженість дій різних інституцій, що залучені до підтримки дітей у кризових ситуаціях. Українське законодавство, зокрема Закон «Про охорону дитинства»⁷ та низка урядових рішень^{8, 9}, визначають правові засади і механізми реалізації цих стандартів у національній практиці.

Метою статті є комплексне дослідження правових гарантій, інституційних механізмів та практичних протоколів захисту дітей в умовах збройної агресії з позицій концепції вітальної безпеки. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: проаналізувати ключові міжнародні та національні документи у сфері прав дитини; дослідити роль державних і недержавних інституцій у забезпеченні їхньої реалізації; розкрити стандарти та алгоритми практичної допомоги дітям у кризових ситуаціях; сформулювати рекомендації щодо вдосконалення системи захисту в умовах воєнних викликів.

[Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/opac>. – Ст. 1–4, 6.

³ Safe Schools Declaration. – Oslo, 29 May 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ssd.protectingeducation.org/>. – Пп. 1–6.

⁴ Guidelines for Protecting Schools and Universities from Military Use during Armed Conflict. – Global Coalition to Protect Education from Attack, 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://protectingeducation.org/publication/guidelines-protecting-schools-universities-military-use-during-armed-conflict/>. – Розд. I–III.

⁵ The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS). – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpa.org/en/CPMS>. – Standards 1–4.

⁶ Inter-Agency Standing Committee (IASC). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. – Geneva : IASC, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings>. – Action Sheet 1.1–2.3; піраміда втручання.

⁷ Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26.04.2001 року [Електронний ресурс]. – Ст. 8, 21, 26.

⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Про діяльність органів опіки і піклування, пов'язану із захистом прав дитини» [Електронний ресурс]. – Розд. II–IV.

⁹ Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.04.2015 року № 367 «Про затвердження Інструкції з організації безпечної роботи закладів освіти в умовах надзвичайних ситуацій» [Електронний ресурс]. – Пп. 1–3 Інструкції.

Отже, дослідження покликане поєднати правову, інституційну та практичну складові у цілісну модель забезпечення вітальної безпеки дитини, що має стати орієнтиром для формування державної політики й гуманітарних стратегій України у воєнний та післявоєнний періоди.

Подальший аналіз буде зосереджено на правових гарантіях, що формують фундамент системи вітальної безпеки дитини в умовах збройного конфлікту.

Розділ 1. Правові гарантії захисту дітей у збройному конфлікті

1.1. Міжнародно-правові стандарти

Система міжнародного права формує комплексні гарантії захисту дітей у збройних конфліктах. Базовим документом є **Конвенція ООН про права дитини (КПД, 1989 року)**¹⁰, яка визначає дитину як особу до 18 років та гарантує їй право на життя, виживання і розвиток (ст. 6), захист від усіх форм насильства (ст. 19), освіту (ст. 28), охорону здоров'я (ст. 24), а також право на збереження ідентичності (ст. 8). Особливе значення мають положення статті 38, які зобов'язують держави утримуватися від залучення дітей до бойових дій і забезпечувати їх захист відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Додаткову деталізацію забезпечує **Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини** щодо участі дітей у збройних конфліктах

(ОРАК, 2000 року)¹¹. Він забороняє примусовий призов осіб, молодших за 18 років, до збройних сил та встановлює мінімальний вік для добровільного вступу. Протокол вимагає від держав вживати заходів для запобігання вербуванню неповнолітніх недержавними збройними групами та для їх реабілітації. Україна ратифікувала ці документи, що покладає на неї прямі зобов'язання у сфері правового захисту дітей під час воєнних дій.

Крім того, Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення (1949 року)¹² у статтях 24, 50 та 82 закріплює спеціальні гарантії щодо захисту дітей під час війни. У свою чергу, Додатковий

¹⁰ *Convention on the Rights of the Child*: adopted by UN General Assembly res. 44/25 of 20 Nov 1989 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>. – Title from the screen. – DOI: 10.18356/f65bafb2-en (United Nations iLibrary). – Ст. 6, 8, 19, 24, 28, 38.

¹¹ *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*: adopted by UN General Assembly res. 54/263 of 25 May 2000 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/opac>. – Ст. 1–4, 6.

¹² *Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>. – Ст. 24, 50, 82.

протокол I (1977 року)¹³, стаття 77, і Додатковий протокол II (1977 року)¹⁴, стаття 4.3, визначають заборону залучення неповнолітніх до бойових дій і гарантують право на освіту та догляд навіть у надзвичайних умовах.

У сфері міжнародного гуманітарного права (МГП) правові гарантії містяться у **Женевських конвенціях 1949 року** та **Додаткових протоколах 1977 року**, які передбачають особливий захист цивільного населення, зокрема дітей, під час збройних конфліктів. Важливе значення мають **Паризькі принципи (2007 року)**¹⁵ та **Ванкуверські принципи (2017 року)**¹⁶, що визначають стандарти профілактики та реагування на використання дітей у збройних силах і групах.

1.2. Спеціальні міжнародні ініціативи у сфері освіти та безпеки

Одним із ключових інструментів захисту є **Декларація «Безпечні школи» (2015 року)**¹⁷ та Настанови щодо захисту освітніх закладів¹⁸ від військового використання. Україна приєдналася до цієї декларації у 2019 році, що закріпило зобов'язання держави забезпечувати безпечне освітнє середовище навіть у зоні воєнних дій. Декларація містить норми, спрямовані на запобігання використанню шкіл та університетів у військових цілях, їх обстрілам та руйнуванню, а також передбачає відповідальність за дотримання стандартів безпеки.

Водночас міжнародні гуманітарні організації, зокрема ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ООН-Жінки та міжнародні НГО¹⁹, активно впроваджують

¹³ *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>. – Ст. 77.

¹⁴ *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, 8 June 1977 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apii-1977>. – Ст. 4 (п.3).

¹⁵ *Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups*. – UNICEF, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.unicef.org/mali/media/1566/file/ParisPrinciples.pdf>. – Пп. 2.1–3.7.

¹⁶ *Vancouver Principles on Peacekeeping and the Prevention of the Recruitment and Use of Child Soldiers*. – Government of Canada, 2017 [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_developpement-enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/principles-vancouver-principles.aspx. – Пп. 1–5.

¹⁷ *Safe Schools Declaration*. – Oslo, 29 May 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ssd.protectingeducation.org/>. – Пп. 1–6.

¹⁸ *Guidelines for Protecting Schools and Universities from Military Use during Armed Conflict*. – Global Coalition to Protect Education from Attack, 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://protectingeducation.org/publication/guidelines-protecting-schools-universities-military-use-during-armed-conflict/>. – Розд. I–III.

¹⁹ *The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS)*. – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpha.org/en/CPMS>. – General Principles; Standards 1–4.

програми із забезпечення доступу дітей до освіти під час збройних конфліктів, включаючи дистанційні та змішані форми навчання.

1.3. Українське законодавство у сфері захисту дітей

Вітчизняне законодавство імплементує основні положення міжнародних актів та адаптує їх до національного контексту. Центральним нормативним актом є **Закон України «Про охорону дитинства» №2402-III²⁰**, що визначає систему гарантій державної політики у сфері захисту прав дітей. Зокрема, стаття 8 гарантує право на життя, стаття 21 – на освіту, а стаття 26 – на особливий захист дітей у надзвичайних ситуаціях.

Додатково варто відзначити Закон України «Про освіту»²¹, який зобов'язує державу створювати безпечні та здорові умови для навчання. В умовах воєнного стану ці положення набувають особливої ваги, адже забезпечення безперервності освітнього процесу безпосередньо пов'язане з реалізацією вітальної безпеки.

Практичну імплементацию міжнародних стандартів у національне право забезпечують також підзаконні акти. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 «Про діяльність органів опіки і піклування, пов'язану із захистом прав дитини»²² визначає порядок ухвалення рішень щодо розміщення дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Наказ Міністерства освіти і науки України від 2 квітня 2015 року № 367 «Про затвердження Інструкції з організації безпечної роботи закладів освіти в умовах надзвичайних ситуацій»²³ закріплює вимоги до безпечних умов навчання під час кризових обставин.

Важливу роль відіграють міжвідомчі нормативно-правові акти, які регламентують діяльність органів опіки та піклування, служб у справах дітей, Національної поліції, закладів охорони здоров'я та освіти у сфері реагування на випадки насильства, евакуації дітей, забезпечення психосоціальної підтримки та реабілітації.

1.4. Примусове переміщення та депортація дітей

Одним із найбільш кричущих порушень прав дитини є **примусове переміщення та депортація українських дітей на територію**

²⁰ Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26.04.2001 року [Електронний ресурс]. – Ст. 8, 21, 26.

²¹ Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Ст. 53, 54.

²² Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Про діяльність органів опіки і піклування, пов'язану із захистом прав дитини» [Електронний ресурс]. – Розд. II–IV.

²³ Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.04.2015 року № 367 «Про затвердження Інструкції з організації безпечної роботи закладів освіти в умовах надзвичайних ситуацій» [Електронний ресурс]. – Пп. 1–3 Інструкції.

держави-агресора. Міжнародний кримінальний суд у березні 2023 року видав ордери на

арешт представників керівництва Російської Федерації²⁴, визнавши такі дії воєнним злочином. ОБСЄ та Рада Європи у своїх звітах підтвердили факти системних порушень²⁵ ²⁶, що включають незаконне вивезення, зміну ідентичності та насильницьке усиновлення дітей.

З точки зору вітальної безпеки, ці дії становлять загрозу не лише фізичному існуванню дитини, а й її культурній та національній ідентичності, що порушує норми КПД (ст. 8, 9) та Женевських конвенцій²⁷. Українська держава вживає заходів щодо документування фактів депортацій, міжнародно-правового переслідування винних та розробки механізмів повернення дітей.

1.5. Вітальна безпека як правова категорія

Запровадження поняття «вітальна безпека дитини» у правову площину дозволяє систематизувати різнорівневі гарантії та відобразити їх у цілісній моделі захисту. Йдеться про таку організацію правових та інституційних механізмів, яка забезпечує:

- недоторканність життя та здоров'я;
- захист від насильства, примусової мобілізації, переміщення чи депортації;
- доступ до безпечної освіти та медичної допомоги;
- збереження культурної, національної та особистої ідентичності.

Узагальнюючи викладене, вітальна безпека дитини постає як інтегральна правова категорія, що поєднує положення міжнародних договорів, національного законодавства та практичних протоколів реагування.

Правові гарантії захисту дітей у збройному конфлікті формуються у взаємодії міжнародних і національних норм.

Конвенція ООН про права дитини (КПД) та *Факультативний протокол до неї щодо участі дітей у збройних конфліктах* (ОРАК) закріплюють базові стандарти, які доповнюються Женевськими

²⁴ *International Criminal Court. Situation in Ukraine: arrest warrants of 17 March 2023* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.icc-cpi.int/ukraine>. – (ICC-01/23-01/23, Situation in Ukraine).

²⁵ *OSCE. Reports on the impact of the Russian Federation's aggression on the rights of children in Ukraine* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.osce.org/ukraine>. – Розд. 4.1–4.3.

²⁶ *Council of Europe. Protection of children in armed conflict* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.coe.int/en/web/children/armed-conflict>. – П. 2–9.

²⁷ *Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>.

конвенціями²⁸, Паризькими принципами²⁹ й Ванкуверськими принципами³⁰. Українське законодавство забезпечує їх імплементацію, однак масштабні порушення, зокрема депортації дітей, свідчать про необхідність посилення міжнародного контролю й міждержавної співпраці. Включення концепції вітальної безпеки у правовий дискурс дозволяє сформуванню нову парадигму, у якій права дитини стають невід'ємним елементом національної та міжнародної безпеки.

Однак самі правові норми залишаються декларативними без належних інституційних механізмів їх реалізації, що зумовлює потребу у розгляді організаційної складової захисту дітей.

Розділ 2. Інституційні механізми реалізації вітальної безпеки дитини

2.1. Державні органи та їхня компетенція

Забезпечення прав дитини в умовах збройної агресії в Україні здійснюється насамперед через систему державних органів, уповноважених на виконання спеціальних функцій. **Міністерство соціальної політики України** координує державну політику у сфері охорони дитинства та здійснює контроль за діяльністю служб у справах дітей. **Міністерство освіти і науки України** відповідає за організацію безпечного освітнього середовища, впровадження стандартів дистанційного та змішаного навчання, а також за реалізацію Декларації «Безпечні школи»³¹. **Міністерство охорони здоров'я України**

забезпечує доступ дітей до медичної допомоги, організовує систему психосоціальної підтримки та розробляє медико-санітарні протоколи^{32,33}.

²⁸ Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>. – Ст. 24, 50, 82.

²⁹ Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups. – UNICEF, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.unicef.org/mali/media/1566/file/ParisPrinciples.pdf>. – П. 2.1–3.7.

³⁰ Vancouver Principles on Peacekeeping and the Prevention of the Recruitment and Use of Child Soldiers. – Government of Canada, 2017 [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_developpement-enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/principles-vancouver-principes.aspx. – Пп. 1-5.

³¹ Safe Schools Declaration. – Oslo, 29 May 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ssd.protectingeducation.org/>. – Пп. 1–6.

³² The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS). – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpa.org/en/CPMS>. – General Principles; Standards 1–4.

³³ Inter-Agency Standing Committee (IASC). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. – Geneva : IASC, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings>. – Action Sheet 1.1–2.3.

Окрему роль відіграє **Національна соціальна сервісна служба України**, створена у 2020 році, яка координує надання соціальних послуг та здійснює моніторинг стану захисту дітей у громадах. **Національна поліція України**, зокрема ювенальна превенція, займається виявленням випадків порушення прав дитини, реагуванням на факти насильства, торгівлі людьми чи примусового переміщення. У кризових умовах воєнного стану особливого значення набуває діяльність **Уповноваженого Верховної Ради з прав людини** та **Уповноваженого Президента з прав дитини та дитячої реабілітації**, які виконують функції парламентського та президентського контролю за дотриманням прав дитини.

2.2. Служби у справах дітей та органи опіки

Важливим елементом є **служби у справах дітей**, які діють у кожній області та громаді. Їхні повноваження включають захист прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також неповнолітніх, що опинилися у складних життєвих обставинах. В умовах війни вони здійснюють координацію евакуаційних заходів, забезпечують супровід дітей під час переміщення та організовують їхнє тимчасове влаштування³⁴. **Органи опіки та піклування** приймають рішення щодо тимчасового чи постійного розміщення дітей у сім'ях, центрах соціальної підтримки або спеціалізованих закладах.

З огляду на концепцію вітальної безпеки, ці інституції стають базовими ланками забезпечення збереження життя і здоров'я дітей у критичних

обставинах. Проте на практиці їхня діяльність часто ускладнена кадровим дефіцитом, браком ресурсів та перевантаженістю функцій.

2.3. Роль освітніх закладів

Освітні заклади виступають не лише центрами навчання, а й ключовими осередками соціальної стабільності та психологічної підтримки. У рамках реалізації **Декларації «Безпечні школи»**³⁵ та **Настанов щодо захисту шкіл і університетів від використання у військових цілях**³⁶ школи та університети України зобов'язані дотримуватися спеціальних протоколів безпеки: організовувати укриття, проводити навчальні евакуації, створювати алгоритми

³⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Про діяльність органів опіки і піклування, пов'язану із захистом прав дитини» [Електронний ресурс]. – Розд. II–IV.

³⁵ *Safe Schools Declaration*. – Oslo, 29 May 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ssd.protectingeducation.org/>. – Title from the screen. – Пп. 1–6.

³⁶ *Guidelines for Protecting Schools and Universities from Military Use during Armed Conflict*. – Global Coalition to Protect Education from Attack, 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://protectingeducation.org/publication/guidelines-protecting-schools-universities-military-use-during-armed-conflict/>. – Розд. I–III.

дистанційного навчання. Ці вимоги деталізує також *Наказ МОН України № 367 від 02.04.2015 року*³⁷.

Участь педагогів у програмі «Психосоціальна підтримка у школах» дозволяє поєднувати освітню та реабілітаційну функції, що прямо пов'язане з концепцією вітальної безпеки.

В умовах збройної агресії значення освітніх закладів виходить за межі класичного освітнього процесу: вони стають платформами для надання гуманітарної допомоги, консультацій психологів, проведення медичних оглядів та інколи виконують роль тимчасових притулків.

2.4. Медичні установи та система психосоціальної підтримки

Заклади охорони здоров'я забезпечують доступ дітей до медичної допомоги та здійснюють психологічну реабілітацію. **Первинна медична допомога** інтегрована з програмами психосоціальної підтримки за стандартами **IASC MHPSS**, що дозволяє комплексно реагувати на травматичні переживання

війни³⁸. Важливим напрямом є організація роботи мобільних бригад медико-психологічної допомоги, які діють у прифронтових зонах та на територіях з масовим переміщенням осіб.

Особливої ваги набуває координація між МОЗ, Міністерством освіти, Міністерством соціальної політики та Національною поліцією з метою створення інтегрованих маршрутів допомоги³⁹. У зв'язку з цим вітальна безпека дитини втілюється через забезпечення безперервного доступу до медичних, освітніх та соціальних послуг.

2.5. Міжнародні організації та партнерські структури

В умовах війни міжнародні організації виконують подвійну функцію: вони не лише забезпечують гуманітарну допомогу, а й здійснюють контроль за дотриманням міжнародних стандартів. **ЮНІСЕФ** реалізує програми з відновлення доступу до освіти⁴⁰, психологічної підтримки та вакцинації дітей. **Рада Європи** і **ОБСЄ** документують випадки

³⁷ Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 квітня 2015 року № 367 «Про затвердження Інструкції з організації безпечної роботи закладів освіти в умовах надзвичайних ситуацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0480-15>. – Пп. 1–3 Інструкції.

³⁸ Inter-Agency Standing Committee (IASC). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. – Geneva : IASC, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings>. – Action Sheet 1.1–2.3.

³⁹ The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS). – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpha.org/en/CPMS>. – General Principles; Standards 1–4.

⁴⁰ The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS). – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpha.org/en/CPMS>. – General Principles; Standards 1–4.

порушення прав дитини, зокрема примусових переміщень і депортацій^{41, 42}. **Міжнародний кримінальний суд** займається правовою кваліфікацією цих злочинів⁴³.

Співпраця України з міжнародними партнерами у сфері захисту прав дітей є важливим елементом зовнішньополітичної стратегії. Вона дозволяє інтегрувати національні механізми у ширший контекст глобальної системи захисту.

2.6. Громадянське суспільство та волонтерські ініціативи

Надзвичайно важливу роль у системі інституційних механізмів відіграють організації громадянського суспільства, благодійні фонди та волонтерські рухи. Вони забезпечують гнучке реагування на локальні виклики: створюють притулки для дітей, організовують гуманітарні коридори, проводять освітні та реабілітаційні програми. Їхня діяльність доповнює функції державних органів, забезпечуючи швидкість і гнучкість реагування, яких іноді бракує офіційним інституціям.

Важливо зазначити, що активність громадянського суспільства сприяє формуванню культури взаємодопомоги та підвищує рівень суспільної стійкості. У системі вітальної безпеки цей чинник відіграє роль «соціального буфера», що знижує ризики вторинної віктимізації дітей.

2.7. Проблеми координації та виклики реалізації

Попри значну кількість інституційних акторів, ключовою проблемою залишається **недостатня координація** між ними. Відсутність єдиного цифрового реєстру дітей, що постраждали від війни, ускладнює моніторинг ситуації. Нерівномірність ресурсного забезпечення різних регіонів створює дисбаланс у доступі до допомоги. Також гострою проблемою є кадровий дефіцит фахівців із психологічної підтримки, соціальної роботи та ювенальної юстиції.

Іншим викликом є **бюрократичні процедури**, які гальмують надання оперативної допомоги. У деяких випадках це призводить до того, що діти залишаються без належного захисту протягом критично важливого часу.

Інституційна система України у сфері захисту прав дитини в умовах війни є багаторівневою та включає державні органи, освітні й медичні

⁴¹ OSCE. *Reports on the impact of the Russian Federation's aggression on the rights of children in Ukraine* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.osce.org/ukraine>. – Розд. 4.1–4.3.

⁴² Council of Europe. *Protection of children in armed conflict* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.coe.int/en/web/children/armed-conflict>. – П. 2–9.

⁴³ International Criminal Court. *Situation in Ukraine: arrest warrants of 17 March 2023* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.icc-cpi.int/ukraine>. – (ICC-01/23-01/23, Situation in Ukraine).

установи, міжнародні організації та структури громадянського суспільства. Проте її ефективність значною мірою залежить від рівня координації та ресурсного забезпечення. Концепція вітальної безпеки дозволяє розглядати всі ці елементи як взаємопов'язані частини єдиної системи, орієнтованої на захист життя, здоров'я та гідності дитини. Удосконалення інституційних механізмів вимагає посилення міжвідомчої взаємодії, цифровізації облікових процесів та створення єдиного стандарту реагування на порушення прав дітей у збройному конфлікті.

Наявність інституційної мережі є необхідною умовою, проте ефективність її роботи визначається наявністю чітких протоколів та стандартів реагування, які потребують окремого розгляду.

Розділ 3. Протоколи захисту та стандарти забезпечення вітальної безпеки дитини

3.1. Нормативно-методичні стандарти міжнародного рівня

Протоколи захисту дітей у надзвичайних ситуаціях формуються на базі міжнародних стандартів, які визначають універсальні орієнтири для держав та гуманітарних організацій. Центральне місце займають **Мінімальні стандарти захисту дітей у гуманітарних ситуаціях (CPMS, 2019 року)**⁴⁴. Вони встановлюють практичні орієнтири щодо ідентифікації вразливих груп, організації безпечних просторів, забезпечення доступу до освіти, медичної та психосоціальної допомоги. CPMS передбачають індикатори оцінки ефективності заходів, що робить їх дієвим інструментом для моніторингу.

Не менш важливим є документ **IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings (2007 року)**⁴⁵. Він визначає рівні надання допомоги – від базових психосоціальних заходів до спеціалізованої психіатричної підтримки – і вимагає міжсекторальної взаємодії освіти, охорони здоров'я та соціальних служб. Цей документ особливо цінний у контексті України, де значна кількість дітей зазнає травматичного досвіду війни, втрати близьких і вимушеного переселення.

⁴⁴ The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS). – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpa.org/en/CPMS>. – General Principles; Standards 1–4.

⁴⁵ Inter-Agency Standing Committee (IASC). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. – Geneva : IASC, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings>. – Action Sheet 1.1–2.3.

3.2. Протоколи захисту освіти: «Безпечні школи»

Практична реалізація Декларації «Безпечні школи»⁴⁶ передбачає комплекс заходів: облаштування укриттів у навчальних закладах, розробку планів евакуації, проведення регулярних тренувань, перехід на дистанційне навчання у випадку небезпеки⁴⁷. Міністерство освіти і науки України спільно з місцевими органами влади створює стандартизовані інструкції, які регламентують дії адміністрації, педагогів та учнів у надзвичайних умовах⁴⁸.

До протоколів належать також вимоги до **інформаційної безпеки**: недопущення поширення даних про місцезнаходження дітей, захист цифрових платформ від кібератак. Як наслідок, освітні заклади стають не лише місцем здобуття знань, а й елементом національної системи вітальної безпеки.

3.3. Алгоритми міжвідомчої взаємодії

В умовах війни особливого значення набувають алгоритми взаємодії різних інституцій. Їх можна подати у вигляді **маршрутів допомоги**, де кожен етап передбачає конкретні дії:

1. **Виявлення порушення прав дитини** (освітній заклад, соціальна служба, поліція).
2. **Первинна допомога** (медична, психологічна, соціальна).
3. **Повідомлення та передача інформації** відповідним органам (служби у справах дітей, органи опіки).
4. **Захист і тимчасове розміщення** (центри соціальної підтримки, притулки, прийомні сім'ї).
5. **Документування та правова реакція** (правоохоронні органи, прокуратура, міжнародні моніторингові місії).
6. **Довгострокова підтримка** (освіта, медична реабілітація, психосоціальна допомога, відновлення ідентичності).

Наявність таких протоколів дозволяє мінімізувати часові втрати й уникнути дублювання функцій, що є критично важливим для захисту життя та здоров'я дітей.

⁴⁶ *Safe Schools Declaration*. – Oslo, 29 May 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ssd.protectingeducation.org/>. – Title from the screen. – Пп. 1–6.

⁴⁷ *Guidelines for Protecting Schools and Universities from Military Use during Armed Conflict*. – Global Coalition to Protect Education from Attack, 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://protectingeducation.org/publication/guidelines-protecting-schools-universities-military-use-during-armed-conflict/>. – Розд. I–III.

⁴⁸ Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 квітня 2015 року № 367 «Про затвердження Інструкції з організації безпечної роботи закладів освіти в умовах надзвичайних ситуацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0480-15.-Пп.1-3>.

3.4. Практика психосоціальної підтримки

Впровадження IASC MHPSS в Україні здійснюється через створення мобільних груп психологів і соціальних працівників, організацію груп взаємопідтримки у школах, відкриття гарячих ліній для дітей і батьків. Протоколи психосоціальної підтримки передбачають використання як індивідуальних консультацій, так і групових занять, спрямованих на подолання стресу.

У концепції вітальної безпеки ці заходи розглядаються як життєво необхідні, оскільки вони спрямовані не лише на збереження психічного здоров'я, а й на попередження соціальної ізоляції, вторинної віктимізації та радикалізації дітей, які зазнали травм війни.

3.5. Захист від примусового переміщення та депортації

Одним із найбільш критичних напрямів є протоколи протидії примусовому переміщенню та депортації дітей. Українські служби у справах дітей, Національна поліція та Міністерство закордонних справ координують дії щодо ідентифікації постраждалих дітей, документування фактів порушень і організації їхнього повернення^{49*50*51}. На практичному рівні створюються реєстри депортованих неповнолітніх, залучаються міжнародні організації для моніторингу та юридичного супроводу.

Застосування концепції вітальної безпеки у цьому контексті дозволяє розширити протоколи: вони повинні передбачати не лише повернення дитини, але й комплекс заходів з відновлення ідентичності, психологічної реабілітації та соціальної інтеграції.

3.6. Використання цифрових технологій

Цифровізація процесів захисту є одним із перспективних напрямів. У межах державних і міжнародних програм створюються **електронні бази даних дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах**, інтегровані з медичними та освітніми реєстрами^{52 *53}. Це дає змогу

⁴⁹ *International Criminal Court. Situation in Ukraine: arrest warrants of 17 March 2023* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.icc-cpi.int/ukraine>. – ICC-01/23-01/23.

⁵⁰ *OSCE. Reports on the impact of the Russian Federation's aggression on the rights of children in Ukraine* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.osce.org/ukraine>. – Розд. 4.1–4.3.

⁵¹ *Council of Europe. Protection of children in armed conflict* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.coe.int/en/web/children/armed-conflict>. – II. 2–9.

⁵² *The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS). – 2019* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://allianccepcha.org/en/CPMS>. – General Principles; Standards 1–4.

⁵³ *Inter-Agency Standing Committee (IASC). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. – Geneva : IASC, 2007* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings>. – Action Sheet 1.1–2.3.

забезпечити швидкий обмін інформацією між органами влади, підвищити прозорість процедур і мінімізувати ризики дублювання.

Разом із тим виникає потреба у захисті персональних даних та запобіганні їхньому незаконному використанню. Тому протоколи повинні містити вимоги до кібербезпеки та дотримання міжнародних стандартів у сфері конфіденційності⁵⁴ ⁵⁵.

3.7. Кращі міжнародні практики

У різних країнах, що пережили збройні конфлікти (Ізраїль, Боснія і Герцеговина, Хорватія), впроваджувалися протоколи захисту дітей, які можуть бути адаптовані для України. Це, зокрема, створення системи «child-friendly justice» для захисту дітей у судових процесах, впровадження спеціалізованих кризових центрів, інтеграція освітніх програм із психосоціальною підтримкою.

Важливим напрямом є **міжнародний моніторинг**, який дозволяє документувати факти порушень і формувати правову базу для переслідування винних у воєнних злочинах проти дітей.

Протоколи захисту та стандарти вітальної безпеки дитини в умовах війни формуються на перетині міжнародних норм і національної практики. Їхня ефективність залежить від адаптації CPMS та IASC MHPSS⁵⁶ ⁵⁷ до українських умов, належного функціонування міжвідомчих алгоритмів, цифровізації процесів і забезпечення міжнародної підтримки. У цьому контексті концепція вітальної безпеки виступає інтегративною рамкою, яка дозволяє перетворити сукупність правових та практичних заходів на цілісну систему захисту життя, здоров'я й ідентичності дитини.

Розглянуті протоколи та стандарти утворюють практичне ядро системи захисту, яке потребує узагальнення та інтеграції у ширший концепт вітальної безпеки, що й стане предметом підсумкових висновків.

⁵⁴ The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS). – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpa.org/en/CPMS>. – General Principles; Standards 1–4.

⁵⁵ Inter-Agency Standing Committee (IASC). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. – Geneva : IASC, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings>. – Action Sheet 1.1–2.3.

⁵⁶ The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS). – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpa.org/en/CPMS>. – General Principles; Standards 1–4.

⁵⁷ Inter-Agency Standing Committee (IASC). Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. – Geneva : IASC, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings>. – Action Sheet 1.1–2.3.

ВИСНОВКИ

Збройна агресія проти України стала випробуванням не лише для національної безпеки, але й для системи захисту прав дитини, яка зазнала безпрецедентних викликів. Проведене дослідження довело, що ефективний захист дітей у кризових умовах потребує комплексного підходу, що інтегрує міжнародно-правові гарантії, національні інституційні механізми та практичні протоколи допомоги. Зазначений підхід найбільш повно відображає концепція вітальної безпеки, яка зосереджує увагу на збереженні життя, здоров'я, гідності та ідентичності дитини як базових соціальних цінностей.

По-перше, аналіз міжнародного права (Конвенція ООН про права дитини, Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах, Женевські конвенції, Декларація «Безпечні школи», стандарти CPMS та рекомендації IASC MHPSS) показав, що система міжнародних документів забезпечує всебічні гарантії захисту дітей у надзвичайних ситуаціях. Вони встановлюють заборону на участь неповнолітніх у бойових діях, гарантують право на освіту, медичну та психосоціальну допомогу, а також визначають особливий захист від примусового переміщення і депортації. Разом із тим реальності війни в Україні засвідчили, що навіть наявність таких норм не завжди забезпечує їхню практичну реалізацію, а тому потребує посилення механізмів міжнародного контролю та відповідальності за їхнє порушення.

По-друге, інституційний аналіз довів, що система органів державної влади України (Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Національна соціальна сервісна служба, служби у справах дітей, Національна поліція), а також інституції президентського та парламентського контролю створюють багаторівневу модель захисту прав дитини. Однак її ефективність стримується проблемами координації, браком ресурсів і кадрів, нерівномірністю доступу до допомоги у різних регіонах. Водночас міжнародні організації (ЮНІСЕФ, Рада Європи, ОБСЄ, МКС) та громадянське суспільство істотно підсилюють національні інституції, забезпечуючи моніторинг, гуманітарну підтримку й правовий супровід. У системі вітальної безпеки всі ці актори формують інтегровану мережу, здатну реагувати на багатofакторні загрози.

По-третє, практичний вимір виявив, що протоколи захисту дітей є критично важливим інструментом реалізації їхніх прав. Імплементация CPMS та IASC MHPSS в українських умовах, застосування алгоритмів міжвідомчої взаємодії, протоколи евакуації та розміщення, а також стандарти психосоціальної допомоги забезпечують системність і послідовність дій. Особливого значення набувають заходи із захисту

освітнього простору, впровадження безпечних цифрових рішень і документування випадків примусового переміщення та депортації дітей. Вітальна безпека в цьому контексті виступає не абстрактною категорією, а конкретним практичним інструментом, що визначає життєво необхідні протоколи для державних і громадських інституцій.

Отже, концепція вітальної безпеки дитини у воєнний період виконує три ключові функції:

1. **Нормативно-правову** – інтегрує міжнародні та національні гарантії у цілісну правову систему.

2. **Інституційну** – забезпечує взаємодію органів влади, освітніх і медичних закладів, міжнародних партнерів та громадянського суспільства.

3. **Практичну** – визначає протоколи й алгоритми дій, спрямовані на захист життя, здоров'я та гідності дітей у кризових умовах.

У довгостроковій перспективі розбудова системи вітальної безпеки дитини має стати складовою державної політики України та частиною повоєнної відбудови. Її впровадження сприятиме не лише захисту дітей від воєнних злочинів, але й формуванню культури безпеки, що інтегрує гуманітарний, правовий і безпековий виміри. Це дозволить гарантувати, що права дитини, визначені як пріоритет національної та міжнародної спільноти, будуть не декларативними, а реально дієвими навіть в умовах найглибших криз.

АНОТАЦІЯ

Збройний конфлікт на території України спричинив безпрецедентні виклики для системи забезпечення прав дитини, які стосуються безпеки освітнього середовища, гарантій ідентичності, доступу до медичної та психосоціальної допомоги, а також протидії насильницькому переміщенню й депортації неповнолітніх. За таких умов виникає необхідність у глибокому аналізі міжнародно-правових норм з проблеми захисту прав дитини в умовах збройної агресії та їх імплементації в українське законодавство крізь призму концепції вітальної безпеки, що визначається як інтегральний комплекс правових, інституційних та практичних заходів, спрямованих на збереження життя, здоров'я та гідності особи.

Особливу увагу потребують перспективи імплементації норм Конвенції ООН про права дитини (1989 року) та Факультативному протоколу щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000 року), які закріплюють міжнародні стандарти захисту дітей від залучення у воєнні дії та гарантують право на особливий правовий статус у надзвичайних умовах. Проаналізовано принципи Декларації «Безпечні школи» та Настанов щодо захисту навчальних закладів від військового

використання, що мають ключове значення для створення безпечного освітнього середовища під час агресії. Окремий акцент зроблено на стандартах CPMS (Мінімальні стандарти захисту дітей у гуманітарних ситуаціях) і рекомендаціях IASC MHPSS щодо психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, які формують методологічну основу практичних протоколів допомоги дітям у кризових умовах.

У статті також розкривається правове поле України у сфері охорони дитинства, включно із Законом «Про охорону дитинства» та міжвідомчими нормативними актами, що визначають механізми міжсекторальної взаємодії. Зроблено висновок, що концепція вітальної безпеки дитини може слугувати інтегративною рамкою для поєднання міжнародних і національних стандартів, створення ефективних інституційних механізмів та впровадження практичних протоколів захисту. Результати дослідження мають прикладне значення для розробки державної політики у сфері захисту прав дітей в умовах війни, а також для розбудови системи післявоєнної відбудови на основі гуманітарних і правових пріоритетів.

Ключові слова: права дитини; вітальна безпека; збройна агресія; Конвенція про права дитини; «Безпечні школи»; CPMS; IASC MHPSS; захист освіти; психосоціальна підтримка.

Література

1. Convention on the Rights of the Child : adopted by UN General Assembly res. 44/25 of 20 Nov 1989 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>. – Title from the screen. – DOI: 10.18356/f65bafb2-en (United Nations iLibrary). UN iLibrary+1
2. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict : adopted by UN General Assembly res. 54/263 of 25 May 2000 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/opac>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025.
3. Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025.
4. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025.

5. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apii-1977>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025.

6. Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups. – UNICEF, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.unicef.org/mali/media/1566/file/ParisPrinciples.pdf>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025. ЮНІСЕФ

7. Vancouver Principles on Peacekeeping and the Prevention of the Recruitment and Use of Child Soldiers. – Government of Canada, 2017 [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/principles-vancouver-principes.aspx. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025. international.gc.ca

8. Safe Schools Declaration. – Oslo, 29 May 2015 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ssd.protectingeducation.org/>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025. ssd.protectingeducation.org

9. Guidelines for Protecting Schools and Universities from Military Use during Armed Conflict. – Global Coalition to Protect Education from Attack, 2014 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://protectingeducation.org/publication/guidelines-protecting-schools-universities-military-use-during-armed-conflict/>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025. protectingeducation.org+1

10. The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. *Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action (CPMS)*. – 2019 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://alliancecpha.org/en/CPMS>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025. alliancecpha.org+1

11. Inter-Agency Standing Committee (IASC). *Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings*. – Geneva : IASC, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025. Всесвітня організація охорони здоров'я

12. Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26.04.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.09.2025.

13. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.09.2025.

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Про діяльність органів опіки і піклування, пов'язану із захистом прав дитини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.09.2025.

15. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.04.2015 року № 367 «Про затвердження Інструкції з організації безпечної роботи закладів освіти в умовах надзвичайних ситуацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0480-15>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.09.2025.

16. International Criminal Court. *Situation in Ukraine: arrest warrants of 17 March 2023* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.icc-cpi.int/ukraine>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025.

17. OSCE. *Reports on the impact of the Russian Federation's aggression on the rights of children in Ukraine* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.osce.org/ukraine>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025.

18. Council of Europe. *Protection of children in armed conflict* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.coe.int/en/web/children/armed-conflict>. – Title from the screen. – Accessed: 24.09.2025.

Інформація про авторів:

Рижов Ігор Миколайович,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України,

радник голови Правління громадської організації

«Асоціація лікарів Хмельниччини»,

вул. Озерна, буд. 6/2А, пр. 4а, м. Хмельницький, 29017, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8009-5895>

Яшук Петро Володимирович,

старший викладач кафедри психології та інклюзивної освіти,

методик природничо-математичних дисциплін і технологій

Хмельницького обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти

імені Анатолія Назаренка,

голова Правління громадської організації

«Асоціація лікарів Хмельниччини»,

керівник Науково-практичного центру «Вітальна безпека»,

вул. Озерна, буд. 6/2А, пр. 4а, м. Хмельницький, 29017, Україна

<https://orcid.org/0009-0009-9367-0604>